

Ivana Jukić

U SJENI HRVATSKE PRAGMATIČKE SANKCIJE

Ivana Jukić
Hrvatski institut za povijest
Zagreb

UDK 949.713.043
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 5.4.2007.
Prihvaćeno: 10.10.2007.

Hrvatski sabor je 1712. preduhitrio sve članice Habsburške Monarhije, pa čak i samoga kralja, javno i zakonski priznavši pravo nasljedstva u Hrvatskom Kraljevstvu i habsburškoj ženskoj lozi. Iza činjenice "prvi" kriju se dublji habsburški, ugarski i hrvatski razlozi zašto je Hrvatska pragmatička sankcija nastala upravo u 1712. godini. U političkoj igri interesa između Austrijske kuće i sveukupnog plemstva Zajednice Krunne sv. Stjepana, 1712. došlo je do preklapanja habsburških i hrvatskih interesa, čemu možemo zahvaliti nastanak ovoga temeljnog zakona Hrvatskog Kraljevstva. Autorica ovim radom naglašava u historiografiji zanemarenu hrvatsku perspektivu nastanka ovoga zakona, tj. objašnjava zašto većina hrvatskog plemstva prihvaća Hrvatsku pragmatičku sankciju upravo u 1712. godini.

Ključne riječi: Hrvatska pragmatička sankcija, biskup Emerik Esterházy, protonotar Juraj Plemić, Ugarsko-hrvatski sabor, 18. stoljeće.

Fragmenti "povijesne istine"

Zašto je Hrvatska pragmatička sankcija nastala upravo 1712., moguće je saznati ako tu historiografsku temu analiziramo i promotrimo iz tri međusobno ovisne perspektive: habsburške, ugarske i hrvatske.

Austrijska i hrvatska historiografska ostvarenja na tu temu nastala do 40-ih godina prošlog stoljeća pružila su nam uvid u navedeno iz dvije perspektive: djelomično habsburške i djelomično ugarske.

Osnovna razlika u interpretaciji čl. 7./1712. ili Hrvatske pragmatičke sankcije kod austrijskih i hrvatskih povjesničara jest u stavu o tezi je li Bečki dvor inicirao nastanak Hrvatske pragmatičke sankcije ili ne. Austrijski povjesničari vođeni tezama G. Turbe izričito negiraju ovu mogućnost, dok hrvatski, prije svega V. Klaić i I. Beuc,

nisu toliko isključivi u tom pitanju.¹ Podvojenost navedenih analiza čl. 7./1712. činilo je habsburšku perspektivu djelomičnom i ta je činjenica potaknula stvaranje novih interpretacija.²

Temelj analize nastanka čl. 7./1712. kod hrvatskih povjesničara iz ugarske perspektive jest sljedeći: na zasjedanju zajedničkog Ugarsko-hrvatskog sabora 1708. ugarsko plemstvo zatražilo je kraljevu sankciju čl. 13./1708., kojim se zahtijevalo suglasje zakona Hrvatskog i Ugarskog Kraljevstva. Taj je politički čin, prema sudu hrvatskih povjesničara, predstavljao vrhunac u nasrtajima ugarskog plemstva na municipalna prava Hrvatskog Kraljevstva. Hrvatsko plemstvo odlučilo se boriti protiv navedenoga upravo stvaranjem Hrvatske pragmatičke sankcije 1712. godine.³

Međutim je li 1708. plemstvo koje je uživalo isključivo prava Ugarskog Kraljevstva u užem smislu napalo nadležnost Hrvatskog sabora? Iako se s obzirom na međuodnose hrvatskog i ugarskog plemstva u drugoj polovici 17. stoljeća pitanje možda čini suvišnim,⁴ događanja i međuodnosi plemstva koje je uživalo prava Hrvatskog Kraljevstva na prijelazu 1707./1708. čine pitanje opravdanim. Dosadašnje

¹ Najpoznatiji naslovi o ovoj problematici u hrvatskoj historiografiji: Vjekoslav Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, *Rad JAZU*, knj. 206, Zagreb 1915., (dalje: Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*); Ivan Beuc, *Kojim pravom postaje Marija Terezija hrvatskim kraljem?*, *Vjesnik Kraljevskog državnog arhiva*, god. VIII, Zagreb 1939., (dalje: Beuc, *Kojim pravom*). U austrijskoj historiografiji temeljne teze o Pragmatičkoj sankciji – a dotaknuo se i Hrvatske pragmatičke sankcije – postavio je Gustav Turba radovima: Gustav Turba, *Die Grundlagen der Pragmatischen Sanktion I, II*, Leipzig – Wien 1912. (dalje: Turba, *Die Grundlagen I*, Turba, *Die Grundlagen II*); Isti, *Die Pragmatische Sanktion. Authentische Texte samt Erläuterungen und Übersetzungen*, Wien 1913. (dalje: Turba, *Die Pragmatische Sanktion*); Isti, *Die pragmatische Sanktion – mit besonderer Rücksicht auf die Länder der Stephankrone. Neues zur Entstehung und Interpretation 1703–1744.*, Wien 1906.; Isti, *Reichsgraf Seilern aus Ladenburg am Neckar 1646–1715 als kurpfälzischer und österreichischer Staatsmann*, Heidelberg 1923., (dalje: Turba, *Reichsgraf Seilern*).

² U radu, *Vladavina žena na Bečkom dvoru 1711./1712. i Hrvatska pragmatička sankcija*, *Povijesni prilozi*, sv. 30, Zagreb 2006., (dalje: Jukić, *Vladavina žena*) iznijela sam svoje viđenje habsburške perspektive nastanka čl. 7./1712. te zastupam tezu da je Bečki dvor inicirao stvaranje Hrvatske pragmatičke sankcije.

³ Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, str. 62–63; Beuc, *Kojim pravom*, str. 108–109.

⁴ Krajem 16. stoljeća pa sve do polovice 17. stoljeća ugarski su staleži nastojali pravno “umanjiti” zasebnost Hrvatskog Kraljevstva u Zajednici nastojeći ga u dokumentima imenovati kao *pars subiectae*/podložni dio. Hrvatski staleži i redovi uspjeli su se od 1655. izboriti za diplomatski izraz *pars adnexae*/pridruženi dio. Usp. Sándor Bene, *Ideološke koncepcije o staleškoj državi zagrebačkog kanonika*, u: Juraj Rattkay, *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, ur. Mirko Valentić, preveli: Zrinka Blažević, Vladimir Rezar, Boris Nikšić, Teodora Shek Brnardić, Irena Miličić, Zagreb 2001., str. 98. Međutim vjerojatno se takva politička igra ugarskog plemstva nastavlja, jer se u točki 11. instrukcija Hrvatskog sabora za poslanike određene za zajednički Ugarsko-hrvatski sabor 1708. određuje da hrvatski poslanici čuvaju zasebnost hrvatskog zakonodavstva. *Zaključci Hrvatskog sabora*, sv. II (1693–1713), prir. Josip Buturac, Mirko Stanisavljević, Ranko Sučić, Vesna Šojat, Bartol Zmajić, Zagreb 1958., str. 363., točka 11., (dalje: *ZHS II*). Ivan Beuc zaključuje – na osnovu točke 11. instrukcije Hrvatskog sabora i činjenice da je taj sabor prvi sazvani nakon 1687. – da se rasprava o suglasju hrvatskih i ugarskih zakona vodila već i 1687. godine. Prema Beucu, očito je iz nekog razloga postojala potreba za nastankom točke 11. instrukcija Hrvatskog sabora. Usp. Beuc, *Kojim pravom*, str. 108–109.

analize čl. 7./1712. hrvatskih i austrijskih povjesničara nisu odvajale ugarsku od hrvatske perspektive. Sukob ugarskog i hrvatskog plemstva temeljna je teza u razlaganjima o motivima nastanka Hrvatske pragmatičke sankcije.⁵ Međutim analiza isključivo hrvatske perspektive nastanka čl. 7./1712. – koja je i temelj ovoga rada – pruža drugačiju/potpuniju interpretaciju razloga nastanka Hrvatske pragmatičke sankcije. Naime, hrvatska perspektiva pokazuje da 1708. zakonodavnu funkciju Hrvatskog sabora nije napalo plemstvo koje uživa isključivo prava Ugarskog Kraljevstva, već i Hrvatskoga Kraljevstva. Inicijativa o zakonskom prihvaćanju točke 13. (u historiografiji poznatija je kao čl. 13./1708.) došla je “iznutra”.

Politička orijentacija hrvatskog plemstva – s Bečkim dvorom protiv ugarskog plemstva ili...?

Namjera je ovoga rada upozoriti na politički proces koji se događao unutar Hrvatskog Kraljevstva između 1708. i 1712. godine, a predstavljao je prijetnju za municipalna prava hrvatskog plemstva.⁶ Nužno je bilo prekinuti taj proces, a Hrvatska pragmatička sankcija iz 1712. poslužiti će i Bečkom dvoru⁷ i Hrvatskom Kraljevstvu kao idealno legalno sredstvo u ostvarenju toga cilja.

Hrvatska historiografija temelji analizu političkog života Hrvatskog Kraljevstva nakon 1671. na dvjema tezama:

1. hrvatsko plemstvo politički se okreće Bečkom dvoru i boljitak Kraljevstva vidi u lojalnosti Habsburgovcima;
2. istovremeno sve je osjetnije političko udaljavanje od ugarskog plemstva. Objašnjenje tomu hrvatski pa i austrijski povjesničari pronalaze u napadima ugarskog plemstva na municipalna prava Hrvatskog Kraljevstva.⁸

Ipak, početkom 18. stoljeća neupitna lojalnost hrvatskog plemstva “prohabsburškoj” politici postaje utoliko upitnom ukoliko na političku scenu Hrvatskog Kraljevstva 1708. izlazi i “prougarska” politička struja.⁹

⁵ Klaić i Beuc tek usputno spominju sukob između hrvatskih velikaša i nižeg plemstva te ne interpretiraju nastanak Hrvatske pragmatičke sankcije na relaciji tog sukoba. Usp. Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, str. 89–90.; Beuc, *Kojim pravom*, str. 89.

⁶ Potpuniji pregled i sintezu političkih događanja u razdoblju nakon 1671. godine unutar Hrvatskog Kraljevstva vidi: Nada Klaić, 41. poglavlje: *Hrvatska, Historija naroda Jugoslavije*, Zagreb 1959., str. 998–1038. (dalje: N. Klaić, *Hrvatska*).

⁷ Jukić, *Vladavina žena*, str. 104–127.

⁸ Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, str. 62; Beuc, *Kojim pravom*, str. 74–82, 88–93; N. Klaić, *Hrvatska*, str. 1015–1023; Zrinka Blažević, *Vitezovićeve Hrvatska između stvarnosti i utopije*, Zagreb 2002., str. 67–82, (dalje: Blažević, *Vitezovićeve Hrvatska*); Turba, *Reichsgraf Seilern*, str. 326.

⁹ Izraze “prohabsburška” ili “prougarska” politika stavila sam pod navodnike, jer se iza tih izraza ne krije službena politika Hrvatskog Kraljevstva, već ti izrazi predstavljaju političke opcije koje su postojale početkom 18. stoljeća u Hrvatskom Kraljevstvu. U razdoblju između 1708. i 1712. te se dvije

Europsko ranomoderno društvo, pa i Habsburšku Monarhiju obilježile su ideje apsolutizma koji se nametnuo kao najpoželjniji sustav vladanja. Novije interpretacije napominju da apsolutizam od ca. 1650. do 1740. ne trebamo smatrati nekakvim oblikom despotizma, jer ga ne karakterizira isključivo vladareva samovolja. Naprotiv. Taj je sustav obilježila uska suradnja kralja i elite/velikaša, tj. kompromisi i ugovori bili su jedini načini političkog ophođenja ukoliko su se željeli ostvariti obostrani interesi.¹⁰ U Habsburškoj Monarhiji “dualizam” vlasti bio je sveprisutna činjenica i posredstvom nje promovirali su se habsburški interesi. Dovoljno je osvrnuti se na Zajednicu Krune sv. Stjepana, čije je plemstvo nebrojeno puta isticalo svoju vjernost Kruni, pa zatim kralju koji tu Krunu nosi. Kralj je morao uzeti u obzir municipalna prava toga plemstva i jedino je preko suradnje s njim mogao pokušati “ovladati” saborima kako bi pokrenuo politička događanja unutar Zajednice u korist Austrijske kuće.¹¹ Hrvatska pragmatička sankcija iz 1712. pokazatelj je upravo tog procesa.

Zajedničkom zasjedanju Ugarsko-hrvatskog sabora 1708. – održanom za vrijeme Rákóczyjeve bune (1703.–1711.) – odazvala se ugarska “politička nacija” koja je ostala vjerna Bečkom dvoru. Međutim, *Königstreuen* nisu se u svojim zahtjevima previše razlikovali od Rákóczyja. Razlika je bila tek u njihovom načinu borbe protiv habsburškog apsolutizma.¹² Ugarsko plemstvo iskazalo je i 1708. na zasjedanju zajedničkog Sabora svoje žaljenje zbog zakonskih odredbi nastalih 1687. godine. Ukidanje čl. 31. iz Andrijiine bule (1222.) o pravu oružanog otpora plemstva prema kralju, kao i ukidanje prava izbora kralja, u svijesti ugarskog plemstva značilo je gubitak njihovih višestoljetnih prava. Ideal prema kojemu bi novi kralj – Josip I. (1705.–1711.) – trebao vladati Zajednicom bile su odluke donesene na zasjedanju zajedničkog Sabora 1608. i 1681. godine.¹³ Uslijed onodobnih europskih prilika, Leopold I. morao je 1681. po-

frakcije bore za političku nadmoć unutar Kraljevstva, a predvodnici “prohabsburške” i “prougarske” politike su velikaši koji uživaju prava Hrvatskog Kraljevstva. Zapravo dolazi do političke borbe u pozadini koje je pitanje hoće li glavnu riječ unutar Hrvatskog Kraljevstva imati velikaši odani prije svega interesima Bečkog dvora ili oni koji su odani Bečkom dvoru, ali im je prioritet vlastiti interes i interes Zajednice Krune sv. Stjepana. Treba naglasiti da “prohabsburška” politika većine hrvatskog plemstva nije u svojoj biti bila “antiugarska” niti je “prougarska” u svojoj biti bila “antihabsburška”. Politički sraz izazvala je činjenica da je “prougarska” politika u svojoj biti bila “antihrvatska”. Zbog obrane hrvatskih municipalnih prava i očuvanja hrvatske zasebnosti unutar Zajednice, logično veći dio hrvatskog plemstva, napose niže plemstvo, slijedi velikaše koji zagovaraju “prohabsburšku” politiku te tako čuvaju i njeguju zasebnost Hrvatskog Kraljevstva.

¹⁰ Usp. Jeremy Black, *Kings, Nobles and Commoners, States and societies in early modern Europe, a revisionist history*, London – New York 2004., str. 20–57.

¹¹ Usp. Jeroen Duindam, *Myths of Power: Norbert Elias and the Early Modern European Court*, Amsterdam 1994., 66–74.

¹² Izraz *Königstreuen* preuzela sam od G. Turbe. On tako naziva ugarsko plemstvo koje je odbilo sudjelovati u Rákóczyjevoj buni. Međutim, *kralju odani i pobunjeni* žele zadržati svoju političku autonomiju, odnosno žele povratak na pravne norme iz 1608. i 1681. godine. Razlika je samo u tomu što su jedni za političku pozornicu odabrali Sabor, a drugi bojište. Usp. Turba, *Die Grundlagen I*, str. 101–127.

¹³ Odredbe krunidbene diplome Matijaša II. iz 1608. – a važeće su i u 1681. – jamčile su ugarskom

litički “popustiti” ugarskom i hrvatskom plemstvu.¹⁴ Međutim situacija se u samo šest godina okrenula u habsburšku korist. Zaslugom vojnih uspjeha u borbi protiv Turaka, Leopold I. je 1687. mogao uvjetovati nastanak novih zakona unutar Zajednice potpuno sukladnih habsburškim interesima. To je Leopoldu I. neosporno donijelo političku “prednost” u odnosu naspram plemstva Zajednice.¹⁵ Godine 1708. uslijed novih po Habsburgovce malo nepovoljnijih prilika zbog Rákóczyjeve bune između kralja Josipa I. i plemstva Zajednice nastojao se postići novi “ugovor” o odnosu kralj – plemstvo. *Königstreuen* su tada pred Josipa I. postavili cijenu svoje odanosti: povratak na pravne norme iz 1608. i 1681. godine. Josip I. raspustio je Sabor, uz izgovor “Rákóczy i buna”.¹⁶

Godine 1712. novi vladar Karlo VI. (1711.–1740.), sazvao je nastavak zasjedanja toga Sabora, ali se i taj put zasjedanje odigralo u potpuno novim okolnostima. Neriješeno i politički aktualno pitanje nasljedstva obitelji Habsburg poslužiti će većem dijelu ugarskog plemstva da zbog važećeg zakonskog članka 3./1687. pokuša politički “povesti” u odnosu naspram vladara. Isto kao što su *Königstreuen* smatrali faktor “odanost” 1708. svojim političkim adutom u razgovorima s kraljem, tako je i 1712. zakonski članak koji vraća ugarsko-hrvatskom plemstvu pravo izbora kralja ukoliko izumre habsburška muška loza (3./1687.) trebao poslužiti istoj svrsi. Ugarsko se plemstvo nadalo da će Karlo VI. morati učiniti određene ustupke kao i njegov otac 1681. u zamjenu za ugarsko odustajanje od čl. 3./1687.¹⁷

Moguće je da su razmišljanja i ponašanja *Königstreuen* naišla na odaziv kod dijela hrvatskih velikaša kojima se bezuvjetna odanost Habsburgovcima, odnosno “prohabsburška” politika Hrvatskog Kraljevstva nije činila najboljom političkom opcijom. “Prougri” kreću u akciju 1708. kako bi se približili interesima ugarskog plemstva, ojačali nadležnost ugarskih institucija unutar Hrvatskog Kraljevstva te tako osigurali svoje interese i političku “nadmoć” unutar Hrvatskog Kraljevstva. Približiti se ugarskim interesima značilo je udaljiti se od interesa hrvatskog plemstva. Istomišljenost s *Königstreuen* podrazumijevalo je napuštanje “prohabsburške” politike. Budući

plemstvu veće slobode nego zakonske odredbe iz 1687. Prije svega 1608. i 1681. ugarsko plemstvo imalo je pravo slobodnog izbora kralja i pravo na *ius resistendi*, tj. vrijedio je čl. 31. iz Andrijine bule (1222.) kojim su se mogli pobuniti protiv kralja ako ne bi bili zadovoljni njegovom vlašću.

¹⁴ Vidi Blažević, *Vitezovićeve Hrvatska*, str. 59.

¹⁵ To su prije svega zakon o nasljednom pravu Habsburgovaca unutar Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i odustajanje od čl. 31. iz Andrijine bule o pravu oružanog otpora plemstva protiv kralja. Čitav tekst članka 1./1687. objavio je Turba u: Turba, *Die Grundlagen I*, str. 255–259. Nasljedno pravo i ukidanje prava oružanog otpora bile su osnove oživljavanju apsolutizma u nekoj državi. Nesumnjivo su takve teorije zahvatile i Habsburšku Monarhiju. Usp. Peter. H. Wilson, *Absolutism in Central Europe*, Routledge 2000., 43–46.

¹⁶ Rákóczyjeva buna bila je samo izgovor. Pravi razlog raspuštanja Sabora je upravo nemogućnost dogovora između Josipa I. i ugarskog plemstva. Vidi bilj. 12. ovoga rada.

¹⁷ Tekst čl. 3./1687. vidi u: Turba, *Grundlagen I*, str. 263–265.

da je “prohabsburška” politika imala pokroviteljstvo Hrvatskog sabora, “prougri” su mogli ostvariti svoje ideje samo napadom na hrvatska municipalna prava te tako oslabiti politički utjecaj Sabora i bana na politički život Hrvatskog Kraljevstva.

Naime poslanike Hrvatskog sabora u veljači 1708. u Požunu Petra Gotala (? 1714.) i protonotara Jurja Plemića (? 1714.)¹⁸ iznenadio je tekst gravamina Hrvatskog Kraljevstva.¹⁹ Tekst gravamina predložen protonotaru na čitanje ne samo što je bio oprečan tekstu instrukcija Hrvatskog sabora, već je predstavljao i prijetnju municipalnim pravima Hrvatskog Kraljevstva. Neugodnija je bila samo još činjenica da su te točke gravamina vjerojatno sastavili pojedini velikaši koji su uživali prava Hrvatskog Kraljevstva.²⁰ Najalarmantniji i po hrvatska municipalna prava najopasniji zahtjevi točke 13. prvih hrvatskih gravamina bili su:

1. zahtjev da kralj ne sankcionira hrvatske zakone koji su oprečni ugarskima;²¹
2. da funkciju podbana²² ne obavlja župan Zagrebačke i Križevačke županije, nego da se ta funkcija ubuduće dodijeli velikašima;
3. da funkciju protonotara²³ u Hrvatskom Kraljevstvu obavlja osoba iz Ugarskog

¹⁸ Petar Gotal bio je 1693. plemički sudac Križevačke županije, a 1697./1698. izabran je i za podžupana iste županije, kao i namjesnik podbana u novooslobođenim krajevima. Od 1709. kapetan je utvrde Zrin te stječe čin potpukovnika. Vidi: *Hrvatski biografski leksikon*, (dalje: HBL) sv. 5, gl. urednik: Trpimir Macan, Čakovec 2002., str. 78. Juraj Plemić obavljao je funkciju protonotara Hrvatskog Kraljevstva od 1690. (prvi put je potpisan kao protonotar na zasjedanju Sabora 13. veljače 1690.; usp. *ZHS I*, 520) sve do 1714. (V. Klaić navodi da je preminuo 1714. Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, str. 130. Jedini biografski podatak o Juraju Plemiću pronašla sam u knjizi L. Dobronić, koja navodi da se on školovao na Zagrebačkoj akademiji te je zaslužan što se na istoj 1726. uveo predmet *Kanonsko pravo*. Lelja Dobronić, *Zagrebačka akademija/Academia Zagrabienensis – Visokoškolski studiji u Zagrebu 1633.–1874*, Zagreb 2004., str. 47, 60.

¹⁹ Nakon čitanja gravamina protonotar Plemić šalje prosvjedno pismo Josipu I. u kojem navodi: “... *ut donec acta haec Diaetalia, per Ablegatos Statum & Ordinum, Regnorum Dalmatiae, Croatiae & Slavoniae non reportata fuerint* ...”; Nacionalna i sveučilišna knjižnica (dalje: NSK), *Acta Diaetalia Anni 1715.*, vol. 3, R 3198/3, str. 67, (dalje: NSK, R 3198/3).

²⁰ Ivan Beuc navodi da su se vrlo često gravamine staleža i redova Hrvatskog Kraljevstva izradivale za vrijeme zasjedanja zajedničkog Ugarsko-Hrvatskog sabora. U tu svrhu sazvala bi se Konferencija, njom bi predsjedao ban, a prisutni su joj bili uglavnom velikaši i prelati sudionici na Saboru. Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Zagreb 1985., str. 200 (dalje: Beuc, *Povijest institucija*). Također Patačić u svom *Dnevniku* navodi “...*graves nimirum discordiae inter Croatiae Magnates et Ablegatos exortae, propter puncta quaedam a Magnatibus apposita, et Statibus pro remedio praesentata; ...*”; *Zapisci barona Baltazara Patačića i grofa Adama Oršića od godine 1691. do 1814.* (ur. J. Kukuljević Sakcinski), *Arhiv za povijestnicu jugoslavensku*, knj. X, Zagreb 1869., str. 237, (dalje: *Zapisci* 1869.).

²¹ Instrukcije poslanicima Hrvatskog sabora nastale su u siječnju 1708. na zasjedanju Hrvatskoga sabora. Točka 11. tih instrukcija upozorava poslanike da brane zasebnost zakonodavstva Hrvatskog Kraljevstva, što je upravo suprotno traženjima hrvatskih gravamina iz veljače 1708. nastalih na zajedničkom zasjedanju Ugarsko-hrvatskog sabora. Usp. *ZHS II*, str. 363–364.

²² O funkciji podbana vidi natuknicu “banovac” u: Vladimir Mažuranić, *Prilozi za povijestno-pravni rječnik*, Zagreb 1908., str. 39, (dalje: Mažuranić, *Prilozi*).

²³ O funkciji protonotara vidi natuknicu “protonotar” u: Mažuranić, *Prilozi*, str. 1179–1182.

Kraljevstva ili da se uz postojećeg imenuje još jedan.²⁴

Poslanici Hrvatskog sabora, posebice protonotar Kraljevstva, oštro su se suprotstavili tim zahtjevima. B. Patačić navodi u *Dnevniku* da je zbog toga izbila velika svađa među velikašima i poslanicima Hrvatskog Kraljevstva koji su redovito dolazili iz redova hrvatskog nižeg plemstva. Patačić se nada “... *dao Bog da iz ovoga jednom ne nastane velika katastrofa i razdor domovine ...*”.²⁵

Te su gravamine napale temelje hrvatske zasebnosti u odnosu na Ugarsko Kraljevstvo i cilj im je bio proći kraljevu sankciju. Da protonotar Plemić i izaslanik Gotal nisu uložili oštre prigovore, a zasjedanje Sabora nije zaključeno 1708., posljedice su mogle biti, povijesno-pravno gledano, fatalne za Hrvatsko Kraljevstvo.²⁶

Činjenica da je 1708. spomenuta točka 13. iz hrvatskih gravamina napala nadležnost Sabora, bana i prava nižeg plemstva nije bila slučajnost. Ono što se vjerojatno dogodilo 1708. političkim istupom pojedinih velikaša koji su uživali prava Hrvatskog Kraljevstva jest napad na “prohabsburšku” politiku većine hrvatskog plemstva koja se i nje govala unutar institucija i struktura društva koju sam gore navela. Naime *Königstreuen* se od 1708. do 1712., tj. u neriješenom pitanju nasljedstva i zbog čl. 3./1687. nadaju ostvarenju političke autonomije kakvu su im dopuštale zakonske odluke iz 1681. godine. Budući da je čl. 3./1687. obvezivao i Hrvatsko Kraljevstvo,²⁷ vjerojatno je i dio hrvatskog plemstva shvatio značaj čl. 3./1687. u političkoj igri kralja i plemstva Zajednice. Zakonodavna funkcija Hrvatskog sabora bila je potencijalna prijetnja politici *Königstreuen*. Naime, nije bilo sumnje da će *Königstreuen* ustra-

²⁴ Čitav tekst točke 13. vidi u: NSK, *Acta Diaetalia Anni 1715.*, vol. 1, R 3198/1, str. 226–228, (dalje: NSK, R 3198/1). To je ujedno i dokaz da 1708. nije postojao čl. 13./1708., postojala je točka 13. hrvatskih gravamina, koja je nakon svađe hrvatskog plemstva izbačena iz sljedećih hrvatskih gravamina koje su se pojavile na spomenutom saboru. Usp. NSK, *Acta diaetalila annorum 1715.*, L VI A1, str. 812–817.

²⁵ “... *graves nimirum discordiae inter Croatiae Magnates et Ablegatos exortae, propter puncta quaedam a Magnatibus apposita, et Statibus pro remedio praesentata; quorum pleraque licet ad correctionem juridicorum excessuum potissimum dirigenbantur, quia tamen Comitatum Zagrabienensis et Crisiensis Supremi Comitatus officii a Vicebanatu avellendi, protonotarii alterius vel in regno constituendi, vel ex Hungaria libere inducendi, mentionem faciebant, hinc per Protonotarium et Ablegatos acerbo sensu excepta, et oppositionem ferentissimam, ... ex quibus magna Patriae scissio et ruina utinam non aliquando nascatur...*”; Zapisci barona Baltazara Patačića i grofa Adama Oršića od godine 1691. do 1814., (ur. J. Kukuljević Sakcinski), *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj. X, Zagreb 1869., str. 237, (dalje: Zapisci 1869.).

²⁶ Hrvatski sabor izgubio bi svoj pravni značaj ukoliko bi kralj sankcinirao zahtjev o suglasju hrvatskih i ugarskih zakona, a time bi i Hrvatsko Kraljevstvo izgubilo zasebnost koju je uživalo unutar Zajednice. Sabor bi po svom statusu bio izjednačen sa statusom županijskih skupština. Usp. Beuc, *Povijest institucija*, str. 191. Nakon veljače 1708. protonotar kreće u snažnu akciju protiv pravne realizacije prvih hrvatskih gravamina izloženih na zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru. Prvo se obraća prosvjednim pismom kralju radi zaštite hrvatskih interesa (usp.: NSK, R 3198/3, str. 67–68); nakon toga pismeno se obraća Anonimu - vjerojatno velikašu koji je sastavio navedene gravamine (op. I. J.) - zašto nema pravo napadati municipalna prava Hrvatskog Kraljevstva (usp.: NSK, R 3198/3, str. 79–84.); na kraju se ponovo pismeno obraća kralju u travnju 1708. (usp.: NSK, R3198/3, str. 85–86).

²⁷ Turba, *Die Grundlagen I*, str. 28.

jati u čl. 3./1687. godine. Jedini tko je mogao brže, lakše i vjerojatnije odustati od čl. 3./1687. bilo je hrvatsko plemstvo, i to:

1. zahvaljujući svojoj zakonodavnoj zasebnosti u odnosu na Ugarsko Kraljevstvo;
2. zahvaljujući svojoj “prohabsburškoj” političkoj opredijeljenosti.

Međutim ako bi se Hrvatskom saboru oduzelo pravo donošenja zakona drugačijih od ugarskoga, a istovremeno umanjio utjecaj bana – oduzimajući mu pravo imenovanja podbana i protonotara iz redova hrvatskog nižeg plemstva (čime bi se ujedno politički oslabilo niže plemstvo) – ostvario bi se politički prostor za promicanje politike *Königstreuen*, odnosno otvorio bi se prostor za stvaranje političke nadmoći (čak velikaške samovolje u odnosu na hrvatsko niže plemstvo?) “prougra” u Hrvatskom Kraljevstvu. Sudeći po djelovanjima pojedinih hrvatskih velikaša 1708., to i nije bila nemoguća misija. Ipak, ovako zamišljeno političko približavanje Hrvatskog i Ugarskog Kraljevstva nije odgovaralo ne samo većem dijelu hrvatskog plemstva, već i Bečkom dvoru. “Prohabsburška” politika Hrvatskog Kraljevstva nametnula se nakon 1687. gotovo kao službena politika, jer je promiče Hrvatski sabor, ban i veći dio hrvatskog plemstva, ali pod pokroviteljstvom Bečkog dvora. Unutar te politike hrvatsko plemstvo vidi ostvarenje svojih interesa.²⁸ Je li ta politika nametnuta ili odbačena? Bečki dvor nesumnjivo je utjecao na kreiranje političkog života Hrvatskog Kraljevstva, jer je kralj imao pravo imenovanja bana.²⁹ Također, nakon 1671. Bečki dvor donio je odluku da u odsutnosti bana iz Kraljevstva funkciju banskog namjesnika u političkim pitanjima obavlja zagrebački biskup.³⁰ Treba li napominjati da izbor zagrebačkog biskupa nije prolazio bez odobrenja Bečkog dvora?³¹ Vratimo li se tezi da je ranomoderni apsolutizam zaživio zahvaljujući uskoj suradnji kralja i lokalne elite, hrvatski primjer to može potkrijepiti. Kralj je posredstvom funkcija bana i banskog namjesnika u političkim pitanjima (te funkcije obavljaju samo velikaši) osigurao svoj interes unutar Hrvatskog Kraljevstva, a time si je stvorio i određenu političku “prednost” unutar Zajednice. Naime tekst spomenutih gravamina hrvatskih velikaša “prougra” ukazao je na postojanje procesa koji je trebao ojačati upravo ove velikaše Hrvatskog Kraljevstva u odnosu na bana i zagrebačkog biskupa. Budući da su “prougri” u političkim stavovima bili bliži *Königstreuen* te ako bi “prougri” uspje-

²⁸ To je prije svega povratak oslobođenih teritorija tzv. *neoaquista* pod vlast Sabora i bana, ukidanje Varaždinskog generalata kao i očuvanje hrvatskih municipalnih prava.

²⁹ O postupku imenovanja bana vidi: Vjekoslav Klaić, *Kandidacija (commendatio) bana po hrvatskom saboru za vladanja kuće Habsburga: (1527–1848)*, Zagreb 1908.

³⁰ Beuc, *Povijest institucija*, str. 209.

³¹ To se lijepo očituje i u procesu izbora grofa Emerika Esterházyja za novog zagrebačkog biskupa 1708. godine. Usp. Ivana Jukić, Istražni postupak zagrebačkog biskupa Emerika Esterházyja godine 1708. – poimanje suvremenika o biskupovoj osobnosti i slika stanja biskupije, *Povijesni prilozi*, sv. 26, Zagreb 2004., str. 137–138.

li u svom naumu i približili Hrvatsko Kraljevstvo interesima *Königstreuen*, Karlo VI. našao bi se 1712. u “pregovarački” nepovoljnoj situaciji naspram plemstva Zajednice. Uspješnim političkim i pravnim slabljenjem institucija Hrvatskog Kraljevstva, Hrvatskoga sabora i bana, zadali bi se udarci “prohabsburškoj” politici hrvatskog plemstva, a time bi se indirektno “oslabio” i kralj, jer bi *Königstreuen* imali političku većinu unutar Zajednice naspram kralja. No uz pomoć djelovanja majke regentice Eleonore (1655.–1720.) i zagrebačkog biskupa Emerika Esterházyja, koji iniciraju stvaranje Hrvatske pragmatičke sankcije 1712., taj se scenarij nije obistinio.³²

Rekonstruirajući događaje oko nastanka Hrvatske pragmatičke sankcije, pokazuje se da početkom 18. stoljeća Hrvatskim Kraljevstvom upravlja zatvoren politički krug koji čine ban – zagrebački biskup – protonotar, pod pokroviteljstvom kralja.³³ U tako postavljenom sustavu postaje teško i pomisliti da bi drugi politički krug mogao zavladatai i promijeniti smjer od “prohabsburške” ka “prougarskoj” politici Hrvatskog Kraljevstva. Međutim 1708., kada su i nastale gravamine štetne za hrvatska municipalna prava, pojavile su se napukline u vladajućem političkom krugu. Razlog: odsutnost bana iz Hrvatskog Kraljevstva i smrt zagrebačkog biskupa.

Ban Ivan Pálffy (1664.–1751.)³⁴ bio je zapovjednik carske vojske u Ugarskoj u borbi protiv Rákóczyjevih pobunjenika. Gotovo je trajno odsutan iz Kraljevstva, što je ostavilo traga na političkoj situaciji Hrvatskog Kraljevstva. S obzirom na svađu između hrvatskog plemstva 1708., postavlja se pitanje je li ban bio dovoljan jamac “prohabsburškoj” politici Hrvatskog Kraljevstva te kolik je uistinu bio njegov autoritet?³⁵ Istovremeno drugi velikaški oslonac “prohabsburškoj” politici u Hrvatskom Kraljevstvu zagrebački biskup Martin Brajković također je odsutan iz Kraljevstva, a k tomu i umire 4. lipnja 1708. u Beču.³⁶ Osjetno je da na prijelazu 1707./1708. unutar Hrvatskog Kraljevstva ne postoji politički autoritet potreban za osiguranje

³² Jukić, *Vladavina žena*, str. 114–124.

³³ Ivana Jukić, *Zagrebački biskup Emerik Esterházy i čl. 7./1712. / Hrvatska pragmatička sankcija*, neobjavljeni magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb 2005., str. 108–136, (dalje: Jukić, *Zagrebački biskup*).

³⁴ Ivan Pálffy bio je u funkciji hrvatskog bana od 1704. do 1732. Također se zalagao za priznanje Pragmatičke sankcije, a 1741. izabran je za palatina. “János Pálffy”, *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, sv. 6, Zagreb 1980., str. 272.

³⁵ Naime u listopadu 1707. održana je Konferencija u povodu banova pisma upućenoga hrvatskim staležima i redovima kojim on zabranjuje održavanje sjednica Sabora i Konferencija bez njegova znanja i uvida u teme rasprave na istima. Usp. *Hrvatske kraljevinske konferencije*, sv. I (1689–1716), prir. Josip Barbarić, Josip Kolanović, Andrija Lukinović, Vesna Šojat, Zagreb 1985., str. 279. (dalje: *HKK I*)

³⁶ Biskup Brajković (zagrebački biskup od 1703. do 1708.) bio je također često odsutan iz Hrvatskog Kraljevstva zbog toga što je lobirao i nastojao pridobiti i Papinsku nuncijaturu i Bečki dvor na uzdizanje Zagrebačke biskupije na rang nadbiskupije ili zbog potreba Kraljevstva. Uslijed tih događanja je i umro u Beču. Ante Sekulić, “Martin Brajković”, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb 1995., str. 377–382.

dotadašnje “prohabsburške” političke struje. Određeni su hrvatski velikaši u odsutnosti bana i zagrebačkog biskupa vidjeli priliku za promicanje “prougarske” političke struje te se nastoje nametnuti kao politički utjecajni u Hrvatskom Kraljevstvu.

Godine 1708. postaje stoga jasno i Beču i Zagrebu da bi stvari u Zajednici mogle krenuti – za Habsburgovce i za municipalna prava hrvatskog plemstva – krivim putem. Jedini tko se buni protiv takve politike jest niže plemstvo predvođeno proto-notarom Plemićem, međutim od 1708. do 1712. sve ostaje samo na prigovorima.

Tko su dakle bili velikaši predvodnici “prougarskog” političkog smjera unutar Hrvatskog sabora, otkrivaju nam zapisnici Hrvatske kraljevske konferencije iz 1708. godine.

“Prougri” unutar Hrvatskog sabora

“1708., dana 11. lipnja, Požun, za vrijeme održavanja Sabora, u Kući staleža, tj. u prisutnosti gospode velikaša hrvatski protonotar osvrnuo se na gravamine Hrvatskog Kraljevstva, kojima su se gospoda Adam Erdödy, biskup njiitranski, Juraj mlađi i Gabriel Erdödy te Adam Keglević, suprostavili zakonima i pravima Kraljevstva.”³⁷

Što je uistinu motiviralo grofove Erdödy i Adama Keglevića na takvo političko djelovanje, pitanje je koje zahtijeva još istraživačkog rada. No događaji uoči nastanka Hrvatske pragmatičke sankcije (1708.–1712.) mogu biti korisni putokazi k stvaranju mogućih zaključaka. Te dvije velikaške obitelji sastavni su dio i ugarske i hrvatske prošlosti. Članovi tih obitelji aktivno su sudjelovali i obavljali neke od najznačajnijih funkcija u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu.³⁸ Zajednička im je i činjenica da su se u određenom razdoblju vlastite prošlosti obitelji podijelile na dvije grane: ugarsku i hrvatsku.³⁹

Za ovu temu indikativno može poslužiti podatak da hrvatska grana obitelji Erdödy izumire 1703. godine te posjede unutar Hrvatskog Kraljevstva kao i čast župana Varaždinske županije nasljeđuje ugarska grana. Obitelj i nakon te 1703. sudjeluje u političkom životu Hrvatskog Kraljevstva, ali je uočljivo da se sve više veže uz javni i politički život Ugarskog Kraljevstva.

³⁷ “1708., die 11. Junii, Posonii, sub decursu Diaetae, in domo regnicolari, scilicet coram dominis magnatibus, dum gravamina Regni Prothonotarius Croatiae referet, per dominos comites Erdedi Adamum, episcopum Nitriensem, Georgium Iunioem et Gabrielem Erdedi, ac Adamum Keglevich, publicis Regni iuribus et statutis opposita.”, HKK I, str. 282.

³⁸ Petar II. Erdödy (oko 1504. – 1567.), Toma II. Erdödy (oko 1558. – 1624.) te Nikola Erdödy (oko 1630. – 1693.) obavljali su funkciju hrvatskog bana. Usp. HBL 4, str. 68–72. Petar Keglević (oko 1500. – ?1554.) bio je hrvatski ban u razdoblju 1540.–1542. Hrvatska enciklopedija, sv. 5, gl. urednik: August Kovačec, Zagreb – Čakovec 2003., str. 601. (dalje HE 5).

³⁹ Obitelj Keglević dijeli se na ugarsku i hrvatsku granu u 16. stoljeću. Osnivač ugarske grane bio je Nikola Keglević, a hrvatsku Petar. HE 5, str. 602. Hrvatska grana obitelji Erdödy nastala je također u 16. stoljeću, a njezin osnivač bio je Petar III (1560.–1613.). HBL 4, str. 54.

Gore navedeni Ladislav I. Adam Erdödy (1677.–1736.) postao je 1707. biskup u Nitri, a 1723. obavljao je funkciju kancelara Ugarske kancelarije. Njegov brat Gabriel II. Antun (1684.–1744.) zastupao je interese i stavove čitave obitelji u Hrvatskom saboru, 1715. postao je egerski biskup i bio je kraljevski savjetnik. Juraj IV. Leopold (1672.–1759.), također njihov brat, postao je oko 1732. predsjednik Ugarske komore, a od 1729. do 1759. bio je i veliki župan Varaždinske županije. Često su, posebno Adam i Juraj, bili poslanici Hrvatskog sabora u raznim izaslanstvima u Beč radi sređivanja prilika u Hrvatskom Kraljevstvu poput: problema Varaždinskog generalata, sudstva, poreza.⁴⁰

Adam Keglević (? –1713.) također je pripadao ugarskoj grani obitelji Keglević. Od 1676. pohađao je isusovačku akademiju u Grazu. Kasnije je služio kao vojnik te napredovao do čina potpukovnika. Godine 1692. postao je veliki župan u Tornju, a 1695. kraljevski savjetnik i komornik. Za zasluge u borbama protiv pobornika Franje II. Rákóczyja, kralj Josip I. imenovao ga je 1708. generalom.⁴¹ Obavljao je funkciju blagajnika Hrvatskog Kraljevstva (1705.–1713.)⁴²

Navedeni velikaši nesumnjivo su aktivno sudjelovali u političkom životu i Hrvatskog Kraljevstva, ali zbog čega napadaju municipalna prava Hrvatskog Kraljevstva? Zapisnik Hrvatske Kraljevske konferencije nepobitno ih imenuje stvoriteljima prvih hrvatskih gravamina iz 1708. godine.⁴³ Također, nedugo nakon nastanka gravamina i nakon prosvjeda protonotara Plemića u Požunu, određeni velikaši (vjerojatno Adam Keglević i grofovi Erdödy, op. I. J.) šalju pismo kralju Josipu I. obrazlažući mu zašto je Hrvatskom Kraljevstvu potreban još jedan protonotar. Navodeći da većinu banskih funkcija, a u odsutnosti bana obavlja protonotar Plemić, ti velikaši smatraju da on ima preveliki utjecaj na politički život Kraljevstva.⁴⁴ No uzmemo li u obzir da se upravo ti velikaši, osim što žele umanjiti utjecaj protonotara kojega imenuje ban, zalažu i za to da funkciju podbana obavlja velikaš, a ne pripadnik nižeg plemstva, ne bi li se u tom slučaju dogodio preveliki i isključivo velikaški utjecaj na politički život Hrvatskog Kraljevstva? Upravo “prougra”? Godine 1708. dolazi do borbe za političku nadmoć unutar Hrvatskog Kraljevstva i teško je sa sigurnošću tvrditi da je “prougarska” politička struja 1707./1708. bila nadmoćnija. Ipak, određeni događaji mogli bi ići u prilog toj tezi. Napomenula sam naime da su na prijelazu 1707./1708. iz Kraljevstva odsutni i ban i zagrebački biskup, dakle velikaši autoriteti koji podupiru “prohabsburški” politički smjer. Također, u njihovoj odsutnosti banskim namjesnikom u političkim i vojnim pi-

⁴⁰ HBL 3, str. 60.

⁴¹ Zahvaljujem kolegi Ivanu Majnariću na ustupljenom tekstu “Keglević”, koji će biti sastavni dio 7. sveska *Hrvatskog biografskog leksikona*.

⁴² Postao je vrhovni blagajnik Hrvatskog Kraljevstva 1705. godine. *HKK I*, str. 238.

⁴³ *HKK I*, str. 282–283.

⁴⁴ NSK, R 3198/3, str. 86–91.

tanjima bio je Petar Keglević (oko 1660.–1724.), bratić Adama Keglevića. Sudeći po dosada pregledanoj građi, Petar Keglević nesumnjivo je uživao povjerenje sveukupnog hrvatskog plemstva, ali on osobno ne preuzima inicijativu u stvaranju važnijih odluka koje bi zapriječile djelovanje “prougra”.⁴⁵ Ne treba isključiti sljedeću mogućnost: da je kojim slučajem većina hrvatskog plemstva od 1708. pa nadalje odabrala “prougarski” politički smjer kao pogodniji, teško bi se Petar Keglević tomu protivio.

Budući da je nakon lipnja 1708. trebalo izabrati i novoga zagrebačkog biskupa, trenutna napeta politička situacija unutar Kraljevstva utjecala je na taj izbor. Novi je biskup trebao biti svojevrsni jamac “prohabsburškoj” politici Kraljevstva pa ne iznenađuje da su ban i Bečki dvor htjeli u funkciji zagrebačkog biskupa vidjeti dotadašnjeg vackog biskupa Emerika Esterházyja (zagrebački biskup 1708.–1722.).⁴⁶

Politička djelatnost Erdödyjevih i Adama Keglevića nije prestala dolaskom biskupa Esterházyja u Zagreb. Ovaj put njihova se djelatnost usmjerila k sabotiranju političkih poteza biskupa Esterházyja. Konačni politički “obračuni” unutar Hrvatskog Kraljevstva između “prohabsburgovaca” i “prougra” dogodili su se uoči i u sjeni nastanka Hrvatske pragmatičke sankcije.

“Prohabsburgovci” versus “pougri” 1709.–1712.

Iako je Emerik Esterházy odmah po preuzimanju biskupije 11. studenog 1708. trebao postati i banski namjesnik u političkim pitanjima, to se dogodilo tek uz intervenciju bana Pálffyja. Naime veći dio plemstva uspio je 1708. (od lipnja 1708. do siječnja 1709.) isposlovati da banskim namjesnikom u vojnim i političkim pitanjima postane Petar Keglević.⁴⁷ Ban Pálffy, ogorčen takvim ponašanjem hrvatskih staleža i redova, šalje im 18. prosinca 1708. prosvjedno pismo kojim *fuse et nervose* opominje hrvatsko plemstvo na poštivanje prava Kraljevstva.⁴⁸ Pálffyjeva zabrinutost vjerojatno je opravdana. U njegovoj odsutnosti i negiranju prava biskupu Esterházyju

⁴⁵ U razdoblju od 1702. do 1712. grof Petar Keglević – ovisno o potrebi – obavljao je funkciju banskog namjesnika u političkim i u vojnim pitanjima. Također, uživao je povjerenje bana Batthyányja, s banom Pálffyjem obranio je Kraljevstvo od ugarskih pobunjenika. Bansko namjesništvo dijelio je sa zagrebačkim biskupima Brajkovićem i Esterházyem. Hrvatski staleži i redovi očito su cijeni- li Keglevićeva zalaganja za dobro Kraljevstva. Naime, nakon 1702., kad je prvi put postavljen za banskog namjesnika, sve do trenutka kad je podnio ostavku na tu funkciju 1712., hrvatski staleži i redovi redovito izriču Petru Kegleviću zahvalnost za dobra učinjena Kraljevstvu. Ipak, najveći izraz povjerenja odali su mu 1703. predlažući ga Leopoldu I., nakon smrti bana Batthyányja, za novog hrvatskog bana. O političkoj djelatnosti Petra Keglevića i njegovoj suradnji s biskupom Esterházyjem uoči stvaranja Hrvatske pragmatičke sankcije vidi: Jukić, *Zagrebački biskup*, str. 116–128.

⁴⁶ “... in Ctis Bani C. Cancellarii et Ministrorum quorundam favore proventus Vacziensis per Capitulum ...”; *Zapisci* 1869., str. 238.

⁴⁷ AHAZU, *Acta Keglevichiana*, K III, 52., 59. Taj bi čin mogao potkrijepiti tezu da 1708. “pougri” na- kratko uspijevaju nametnuti svoju volju, negirajući biskupu Esterházyju status banskog namjesnika. Zanimljivo je da prosvjed u tom trenutku ulaže samo ban Pálffy.

⁴⁸ *ZHS II*, str. 370, čl. 1.

da preuzme bansko namjesništvo, politička nadmoć “prougra” vjerojatno bi postala svakodnevica Hrvatskog Kraljevstva. Nakon Pálffyjeve intervencije biskup postaje namjesnikom, ali se političko ozračje u Zagrebu ne mijenja. Kako bi se uveo svojevrsni politički red među plemstvom Kraljevstva, biskup Esterházy preuzima političko vodstvo u svoje ruke. Patačić gotovo cinično opisuje onodobnu političku situaciju kako Kraljevstvom vlada *novooosnovani triumvirat* koji su činili biskup Esterházy, protonotar Plemić i grof Ivan Drašković (oko 1660.–1733.)⁴⁹ Moguće je da su određena razina političke samovolje ili jednostavno preuzimanje političke inicijative biskupu bili jedini način “discipliniranja” hrvatskih velikaša i podsjetnik na poštivanje institucija Hrvatskog Kraljevstva. Već pri drugom zasjedanju Hrvatskog sabora, održanom 25. veljače 1709., kojemu je predsjedao biskup Esterházy, čl. 1./1709., hrvatsko plemstvo razjedinjeno i posvađano uslijed događanja u Požunu 1708. uspostavlja dijalog utoliko što zajednički sudjeluje u radu Sabora.⁵⁰ Također, biskup predsjedajući Konferenciji u lipnju 1709. u suradnji s plemstvom donosi zaključke suprotne željama “prougra” u Hrvatskom saboru.⁵¹ Međutim bojazan od političkog djelovanja “prougra” ipak je postojala.⁵² Također, ban Pálffy često piše biskupu Esterházyju kako Erdödyjevi stvaraju negativnu sliku o njemu na Dvoru.⁵³ Biskup Esterházy 1711./1712. odlučio je tomu konačno stati na kraj pa je inicirao nekoliko političkih odluka koje bi jasno dale do znanja kakav položaj ima i uživa Hrvatsko Kraljevstvo u Zajednici Krune sv. Stjepana.

U studenome 1711. biskup Esterházy predložio je na zasjedanju Hrvatskog sabora staležima i redovima formiranje posebnog hrvatskog poslanstva kojemu bi bila zadaća pozdraviti novoga kralja Karla VI. u ime Hrvatskog Kraljevstva. Hrvatski sabor je to odobrio i prihvatio te je odabrano poslanstvo od 11 članova. Između ostalih, među odabranim poslanicima bili su i Gabrijel i Juraj Erdödy.⁵⁴ Sudeći po pismu

⁴⁹ “... Igitur, neo constituti Triumviri, quorum alter ex pastoralis, alter ex protonotariis officio, nec minus C. Draskovich, ex multiplici a Statibus accepto beneficio, unice potius regnicolas et placata C. bani indignatione protegere, quam persequi et sub jugum mittere debuisset; ...”; Zapisci 1869., str. 239. Grof Ivan Drašković bio je banski namjesnik u političkim pitanjima od 1718. do 1732., kada je i službeno ustoličen za hrvatskog bana. *HBL* 3., str. 586.

⁵⁰ I. Beuc navodi da su samo dva puta u povijesti hrvatski velikaši i niže plemstvo odvojeno vijećali u Hrvatskom saboru, i to 1620. i 1709. godine. Beuc, *Povijest institucija*, 191. No 1709. ono odvojeno vijeća samo u siječnju 1709. Već u veljači 1709. održano je zasjedanje Hrvatskog sabora u punom sastavu. Usp. *ZHS II*, str. 378, čl. 1.

⁵¹ Prije svega se to odnosi na zaštitu funkcija podbana i protonotara. Usp. *ZHS II*, str. 379–380, čl. 3./1709. i čl. 5./1709.; Usp. i: *HKK I*, str. 286–287.

⁵² Zagrebački kaptol šalje Petru Kegleviću pismo 19. svibnja 1710. kojim se inzistira na sazivanju konferencije ili sabora na kojima bi se riješilo to pitanje suglasja hrvatskih i ugarskih zakona. Usp. *AHAZU, Acta Keglevichiana*, K III, 175.

⁵³ Nadbiskupski arhiv u Zagrebu, *Epistolae ad episcopos* sv. 57, br. 67.

⁵⁴ Prema odluci Hrvatskog sabora poslanstvo je trebao predvoditi ban Pálffy, a činili su ga od velikaša: biskup Esterházy, grof Petar Keglević, grof Ivan Drašković, grof Adam Rattkay, grof Juraj Erdödy,

Petra Keglevića Pavlu Ritteru Vitezoviću (1652.–1713.), ideja o posebnom poslanstvu svidjela se svima na zasjedanju Hrvatskog sabora, ali poslanstvo nikada nije ispunilo svoju zadaću.⁵⁵ Adam Keglević nije bio u poslanstvu, ali je izrazio svoje neslaganje s tom odlukom Hrvatskog sabora.⁵⁶ Je li na kraju Adam Keglević bio najžešći zagovornik “prougarske” politike u Hrvatskom Kraljevstvu?⁵⁷ Budući da se to događalo uoči Karlova krunidbenog sabora (zakazanog za svibanj 1712.), takvi su postupci mogli biti indikativni “prohabsburgovcima” kako Adam Keglević i Erdödyjevi nisu promijenili ni ublažili svoje političke stavove od 1708. godine. U takvoj situaciji strateški politički partner biskupu Esterházyju – iako je potpora grofa Draškovića, bana, vjerojatno i Petra Keglevića iznimno važna – unutar Hrvatskog Kraljevstva jest niže plemstvo predvođeno protonotarom Kraljevstva Jurjem Plemićem.

Uoči nastanka Hrvatske pragmatičke sankcije očito su glavne političke dileme sveukupnog hrvatskog plemstva bile da li posredstvom bezuvjetne odanosti Bečkom dvoru sačuvati hrvatsku zasebnost unutar Zajednice Krune sv. Stjepana (“prohabsburgovci”) ili čvršćim državno-pravnim povezivanjem s ugarskim plemstvom izgubiti svoju zasebnost, ali ojačati prije svega cjelokupno velikaško plemstvo Zajednice u odnosu naspram kralja i tako utjecati na svojevrsnu autonomnost Zajednice unutar Monarhije (“prougri”)?

Sraz te dvije političke frakcije Hrvatskog Kraljevstva dogodit će se upravo na ožujskom zasjedanju Hrvatskog sabora 1712. godine.

Nadmoć “prohabsburgovaca”

Ožujsko zasjedanje Hrvatskog sabora 1712. bilo je i odraz i potvrda postojanja političkog dualiteta u Hrvatskom Kraljevstvu. Zasjedanju je prisustvovao tek neznatan broj hrvatskih velikaša, iako je biskup Esterházy u sazivima molio što veći odaziv.⁵⁸ Nedolazak velikašā na zasjedanje Hrvatskog sabora bio je vjerojatno očeki-

grof Gabriel Erdödy, grof Ivan Čikulin, grof Krsto Delišimunović, a od nižeg plemstva izabrani su protonotar Plemić i Adam Domjanić Zelinski. *ZHS II.*, str. 472–473., čl. 4.

⁵⁵ “... *secunda die dominus episcopus Rattkai et comes Dellissimunovich adiuncti fuerunt, tertia autem die domini comites Georgius Erdödi et c(omes) Chiculini cum domini Domianich superadditi sunt, ita quod numerus sit rarus et meo videre nimirum excessivus; cur autem ita factum sit, corda videri non possunt. ...*”, Klaić, Hrvatska pragmatička sankcija, str. 68.

⁵⁶ Naime Adam Keglević piše Petru Kegleviću da je razgovarao s kardinalom o pitanju posebnog poslanstva i najviše ih je bunila činjenica što Hrvatsko Kraljevstvo posebnim poslanstvom želi položiti prisegu novomu kralju, koji još uvijek nije bio okrunjen za ugarsko-hrvatskog kralja. *AHAZU, Acta Keglevichiana*, K IV, 53. Međutim, prema zakonskim odredbama iz 1687., kada Austrijska kuća postaje nasljednom u Zajednici Krune sv. Stjepana, čin krunidbe bio je ionako forma. Taj komentar Adama Keglevića može biti i pokazatelj koliko zakonske odredbe iz 1687. još uvijek nisu zaživjele ili nisu prihvaćene među ugarskim plemstvom. Hrvatsko plemstvo predvođeno biskupom Esterházyjem i protonotarom Plemićem očito ju je prihvatilo 1687. kao političku realnost.

⁵⁷ Usp. *HKK I*, str. 283.

⁵⁸ Usp. Klaić, Hrvatska pragmatička sankcija, str. 65.

van scenarij, jer je biskup na zasjedanje došao pripremljen aktivnije djelovati kako bi politički “pomirio” hrvatsko plemstvo. Naime biskup Esterházy je na spomenutom zasjedanju inicirao nastanak dva zakonska članka:

- 1) poznatiji čl. 7./1712 ili Hrvatsku pragmatičku sankciju,⁵⁹
- 2) te čl. 14./1712.⁶⁰

Nastanak Hrvatske pragmatičke sankcije ili čl. 7./1712. odgovarao je interesima i Bečkog dvora i Hrvatskog Kraljevstva. Prvom radi ostvarenja svojih političkih ciljeva unutar Zajednice Krune sv. Stjepana, drugomu radi dokazivanja i očuvanja zasebnosti unutar te iste Zajednice.

Članak 14./1712. nastao je isključivo iz hrvatskih interesa. Podijeljenost političkih stavova unutar Hrvatskog Kraljevstva pokazala se u prvom desetljeću 18. stoljeća opasnom za temelje zasebnosti Hrvatskog Kraljevstva. Navedeni članak nastao je

⁵⁹ Septimus. Solitudine atque zelo, quo Domini Status et Ordines, ad assecurandam Patriam suam, consideratis tot et tantis eiusdem praeteritis periculis; et periculosis euenibili quo casu Interregni tempore reuolucionibus, et praeterea ad promerendam ampliorem hoc suo facto Benignitatem, atque benignum Regimen Augustissimae Domus Austriacae, cuius defficiente masculino (quem ut Diuina bonitas in omne aeuum superesse, et florere admittat optant) Faeminini etiam sexus retinendum in eosdem Regium Ius, prearogatiua et iure Regis, et Regni exercendum subire, eidemque se confidere; illius nimirum et talis Faeminini sexus, Augustissimi sanguinis Austriaci, qui uidelicet non modo Austriae, sed prouinciarum etiam Stijriae, Carinthiae, et Carnioliae possessionem habebit, et in modofata Austria residebit, sinceris et unanimibus uotis moti, et dispositi statuunt, declarant, et resoluunt; suosque Dominos Ablegatos ad Suam Sacratissimam Maiestatem Caesaream, et Regiam exmittendos in eo etiam et principaliter se instructuros decernunt, imo protinus instruunt; ut nimirum hanc eandem praefatorum Dominorum Statuum, et Ordinum, motu eorum proprio, atque liberi arbitrij sensu expressam, et manifestatam resolutionem, ac fiduciam; Sacratissimae Caesareae et Regiae Maiestati, nomine Dominorum Statuum et Ordinem praesentent, et afferant. Et uicissim Sacratissimae Caesareae, et Regiae Maiestatis, suorumque Augustissimorum haeredum gratiam, et pro tenore Clemen-tissimarum resolutionum, promissionum, et assecurationum, Augustae reminiscentiae Austricorum Principum, et Regum Hungariae, publicis Diaetalibus Regni Hungariae, et partium eidem annexarum Actis, et priuatis quoque pro parte mentionatorum Dominorum Statuum, et Ordinum emanatis Testimonijs insertis, benignam effectuationem, cum assecuratione Diplomatica manutenendorum, et conseruandorum horum omnium: et quae praeterea pro bono et emolumento, atque interesse saecuritatatis petenda, ipsis occurrerint; petere et obtinere non intermittant. *ZHS II*, str. 482–483., čl. 7.

⁶⁰ Decimus quartus. Ne amodo ullus Dominorum Regnicolarum, siue inquietudine animi, siue odio, in Statuta et consuetudines publicas, uel etiam in ipsas Dominorum Officialium Regni et Regnicolarum personas, suscepto et continuato, aduersus iura, et consuetudines receptas Dominorum Statuum, uel etiam ipsorum Officialium, praetermissa prima Instantia, et Dominorum Statuum notitia, ad Diaetas Regni Hungariae recursum suum facere, ibidemque promotis suis Instantiis, publica et priuatorum Iura, Priuilegia, et praerogatiua, uel etiam receptas consuetudines lacessire, et uiolare praesumat; Domini Status et Ordines uniuersos Regnorum horum Incolas, Iurisdictioni Banali subiectos inhibent, inhibendoque statuunt, et decernunt; ut si quisunque, et cuiuscunque Status ac conditionis praesenti Articulo contrario facto derogare praesumeret; talis eo facto Iurium Regni, aduersus quae egit incapax, respectu uero iniuriandorum Officialium, in poena Iudices Regni infamantium, eo ipso et defacto conuictus sit, et habeatur: hanc autem suam Constitutionem Domini Status, et Ordines, pacis et quietis propriae conseruandae Iuriumque suorum protegendorum, et manutenendorum amore, et ad presidium Iudicum Regni immutabiliter se conseruatuos, et manutenenturos resoluunt, et obligant; causam in eo, aduersus Venerabilem Clerum fors occurruram, respectu Actuum personalium ad Illustrissimum Dominum Praelatam, nunc pro tunc relegando. *ZHS II*, str. 485., čl. 14.

kako bi se zaustavila politička aktivnost “prougra”. Na krunidbenom saboru Karla VI. 1712. nije se smio dogoditi tekst gravamina s točkom 13. kao što je to bio slučaj 1708. godine. Budući da je čl. 14./1712. prihvatio veći dio hrvatskog plemstva, tim je člankom ozakonjeno kazniti sve ono plemstvo koje uživa prava Hrvatskog Kraljevstva, a radilo bi protiv municipalnih prava tog istog kraljevstva.

Vjekoslav Klaić jedini je u analizi nastanka Hrvatske pragmatičke sankcije upozorio na čl. 14./1712. Hrvatskog sabora.⁶¹ Njegova interpretacija i analiza spomenutog članka imala je za svrhu opisati tijek i burnost zasjedanja ožujskog Sabora. S obzirom na odluke koju su se tada donijele, V. Klaić vjerno je prenio sliku događanja. Objašnjenje zašto je uopće nastao čl. 14./1712. on jednostavno pronalazi u tezi: sukob hrvatskog nižeg plemstva s velikašima.⁶² Međutim treba istaknuti da se niže plemstvo nije sukobilo s cjelokupnom 1. i 2. klasom hrvatskih staleža i redova.⁶³ Naprotiv. Ban i biskup inzistiraju na poštivanju municipalnih prava Hrvatskog Kraljevstva. Takvo ponašanje odgovaralo je nižem plemstvu jer je ono u sklopu institucije Hrvatskog sabora i bana i imalo svojevrsnu političku moć. Zahtjevi Erdödyja i Keglevića 1708., tj. napad na funkcije podbana i protonotara zadire izravno u prava hrvatskog nižeg plemstva. Kao što si je kralj imenovanjem bana i biskupa osiguravao povoljan politički položaj unutar Hrvatskog Kraljevstva, početkom 18. stoljeća taj isti ban i biskup, inzistirajući na poštivanju hrvatskih municipalnih prava, u nižem plemstvu dobivaju strateškog partnera unutar Kraljevstva i Sabora, što ne treba isključiti kao odlučujući faktor u kreiranju nadmoći ili pobjede nad “prougrima”. Ožujsko zasjedanje Sabora i članci 7. i 14. ukazuju na to da je politička klika ban – biskup – niže plemstvo (predvođena protonotarom Plemićem) ona klika koja ima političku moć i inicijativu u donošenju političkih odluka koje su išle u korist Hrvatskog Kraljevstva, a time i u korist Austrijske kuće. Nikakva druga politička opcija nije smjela zaživjeti unutar Hrvatskog Kraljevstva, a čl. 14./1712. potvrdio je to kao političku realnost.

No ne bez prosvjeda. U interpretacijama o Hrvatskoj pragmatičkoj sankciji često se navodi prosvjed jednog od na Saboru prisutnih velikaša Adama Rattkaya (oko 1678/79.–1718.)⁶⁴ Adam Rattkay nije se toliko bunio protiv čl. 7./1712. koliko zbog odluke o čl. 14./1712., jer je smatrao da je njome Sabor prevršio svoje ovlasti.⁶⁵ U sa-

⁶¹ I. Beuc samo navodi da se Rattkay protivio čl. 7./1712. Vidi Beuc, *Kojim pravom*, str. 90.

⁶² Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, str. 88–90.

⁶³ I. Beuc dijeli hrvatske staleže i redove u četiri razreda: 1. prelati, 2. velikaši, 3. niže plemstvo i 4. slobodni kraljevski gradovi. To su ujedno strukture vlasti u Hrvatskom Kraljevstvu koje imaju pravo glasa u Hrvatskom saboru. Usp. Beuc, *Povijest institucija*, str. 186.

⁶⁴ Adam Benedikt Rattkay studirao je teologiju u Bologni, od 1707. spominje se kao senjski biskup. Vidi: Ante Gulin, *Povijest obitelji Rattkay (1400–1793)*, Zagreb 1995., str. 45–46.

⁶⁵ Vjekoslav Klaić objavio je oba prosvjedna pisma Adama Rattkaya u: Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, str. 91–93. Oba pisma vjeran su pokazatelj stanja svijesti “prougarski” orijentirane političke struje. Naime Rattkay se ne protivio priznanju čl. 7./1712. vjerojatno iz straha da bi se to moglo protu-

borskom čl. 14./1712. ostao je zapisan spomen na prosvjed biskupa Rattkaya, međutim taj prosvjed nije pokolebao ostatak hrvatskog plemstva u odluci koja je uistinu zaprijetila dijelu hrvatske “političke nacije”, ali sa svrhom zaštite interesa Hrvatskog Kraljevstva.⁶⁶ “Zasebnost Kraljevstva” bila je simbol prioriteta kojemu su se svi trebali “pokoriti” neovisno o statusu koji su unutar toga Kraljevstva uživali. Budući da se zahtjevi iz 1708. štetni po hrvatska municipalna prava nisu ponovili, možemo smatrati da čl. 14./1712. ravnopravno korespondira u svom značaju s vrijednošću čl. 7./1712. po pitanju očuvanja hrvatskog državno-pravnog kontinuiteta.⁶⁷

Hrvatski je sabor člancima 7. i 14. iz 1712. te osiguranjem “prohabsburške” politike u Hrvatskom Kraljevstvu pružio ruku Karlu VI. Kralj je na te postupke odgovorio sankcioniranjem čl. 120./1715. godine.⁶⁸ Tim je zakonskim člankom sačuvana zakonodavna zasebnost Hrvatskog sabora te se “prohabsburška” politika većeg dijela hrvatskog plemstva pokazala korisnom barem u ovom segmentu.⁶⁹

Hrvatska historiografija u Hrvatskoj pragmatičkoj sankciji ili čl. 7./1712. vidi vrhunac “prohabsburške” politike nakon Urote i vrhunac tzv. emancipatorske politike

mačiti kao “neprijateljski” stav prema Austrijskoj kući, što bi bilo nepoželjno. Međutim, čl. 14./1712. izazvao je takvo negodovanje, jer iako na zasjedanju nema gotovo uopće hrvatskih velikaša, ostali staleži i redovi donose zaključak koji zakonski sankcionira političko djelovanje upravo tih velikaša. Čin je u očima velikaša suvremenika bio skandalozan, jer je to značilo zadiranje u/ili oduzimanje velikaških ovlasti. Zanimljivo, Rattkay oba prosvjedna pisma šalje grofovima Keglević i Baltazaru Patačiću. Patačić je inače obavljao funkciju tajnika Varaždinske županije, pa ga Rattkay posebice moli da sadržaj pisma prosljedi i grofovima Erdödy kako bi u njima imao zaštitu od moguće biskupove odmazde uslijed njegova ponašanja na ožujskom Saboru. Da su njegove bojazni ipak neosnovane, dokazuje i podatak da su biskup i sveukupno plemstvo korektno unijeli podatak o njegovu prosvjedu u tekst čl. 14./1712., čime je jasno ostao zapisan dokaz o političkom dualitetu unutar Hrvatskog Kraljevstva početkom 18. stoljeća. Usp. *ZHS II*, str. 485.

⁶⁶ Nakon zasjedanja Hrvatskog sabora u ožujku 1712. nastale su i gravamine hrvatskih staleža i redova za zajednički Sabor koji se održao u svibnju 1712., kada se, pak, trebao Karlo VI. i okruniti za ugarsko-hrvatskog kralja. Kako se ne bi dogodio scenarij iz 1708. godine, ovaj put gravamine su izričito tražile kraljevu potvrdu ili sankciju zasebnosti hrvatskog zakonodavstva u odnosu na ugarsko, ali i potvrdu čl. 14./1712. Hrvatskog sabora, kako bi se zapriječila djelatnost pojedinih velikaša koji su uživali prava i Ugarskog i Hrvatskog Kraljevstva, a koja je očito bila na štetu hrvatskih municipalnih prava. Tekst tog dijela gravamina vidi u: Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, str. 122.

⁶⁷ Gravamine poput onih iz 1708. nisu se ponovile. No, velikaši i nakon nastanka čl. 14./1712. ne dolaze na zasjedanje Hrvatskog sabora. Vidi: *HKK I*, str. 332.

⁶⁸ Tekst čl. 120./1715. vidi u: *Corpus Juris Ungarici seu Decretum generale inclity Regni Ungariae partiumque eidem annexarum*, vol. 2, Budae 1779., str. 128, čl. 120.; Tekst članka objavio je i Klaić u: Klaić, *Hrvatska pragmatička sankcija*, str. 131–132.; Prijevod teksta članka vidi u: Beuc, *Povijest institucija*, str. 191–192.

⁶⁹ Gustav Turba objavio je 1923. u knjizi *Reichsgraf Seilern ... pismo biskupa Esterházyja upućenog ministru Seilernu (?–1715.)* obrazlažući mu zbog čega se hrvatsko plemstvo odlučilo na priznavanje ženskog nasljeđa obitelji Habsburg. Hrvatsko se plemstvo nada da će Karlo VI. u znak zahvalnosti izići u susret hrvatskom plemstvu i riješiti po njega povoljno pitanja kao što su: zasebnost sudstva i zakonodavstva, zasebnost u plaćanju poreza, ispravak granica te ukidanje Varaždinskog generalata. Vidi Turba, *Reichsgraf Seilern*, str. 326.

Hrvatskog Kraljevstva u odnosu na Ugarsko Kraljevstvo.⁷⁰ Smatram da su Hrvatska pragmatička sankcija i čl. 14./1712. bili sredstvo, a ciljem i vrhuncem politike hrvatskog plemstva nakon 1687. smatram čl. 120./1715. godine. Karlo VI. je sankcioniranjem toga članka neosporivo sačuvao hrvatsku zakonodavnu zasebnost unutar Zajednice Krune sv. Stjepana.

Zaključak

Hrvatska pragmatička sankcija iz 1712. nezamjenjiva je karika u povijesnom nizu dokaza koji svjedoče o hrvatskom državno-pravnom suverenitetu i kontinuitetu. Historiografska je nužda stoga potpunije se upoznati s razlozima, motivima i osobama koje su uvjetovale nastanak toga zakona. Potrebno je i preispitati te nadopuniti dosadašnje historiografske teze o čl. 7./1712. Naime temeljna djela o Pragmatičkoj sankciji i Hrvatskoj pragmatičkoj sankciji nastala su uoči raspada same Monarhije, što je vjerojatno utjecalo na historiografske analize tih zakona.⁷¹ Danas, uslijed novih historiografskih spoznaja i gotovo stoljetne odvojenosti od državnog oblika Habsburške Monarhije, možemo objektivnije ili otvorenije analizirati nastanak Hrvatske pragmatičke sankcije. Ovim sam radom nastojala učiniti upravo to i prikazati koliko su habsburški, ugarski i hrvatski razlozi nastanka Hrvatske pragmatičke sankcije u 1712. neodjeljivi i međusobno isprepleteni dijelovi u analizi nastanka ovoga članka.

Dokaz isprepletenosti i međuovisnosti tri spomenute perspektive u analizi Hrvatske pragmatičke sankcije nalazi se u poveznici događaja iz 1687. – 1708. – 1712. – 1715. godine.

Najveći politički izazov habsburškim vladarima u ranomodernom razdoblju bila je provedba ideja apsolutizma u političku realnost unutar Zajednice Krune sv. Stjepana. Nakon 1687. godine činilo se da u tomu i uspijevaju. Međutim Rákóczyjeva buna i zahtijevanja *Königstreue* u 1708. pokazala su pravo raspoloženje i stavove ugarskog plemstva. Usporedno s tim ugarskim političkim stavovima, u Hrvatskom Kraljevstvu “prohabsburški” politički smjer činio se jedinom političkom opcijom hrvatskog plemstva. Ipak, 1708. uslijed djelovanja pojedinih velikaša koji su uživali prava upravo Hrvatskog kraljevstva, ukazuje na djelomičnu istinitost spomenute tvrdnje. Ta spoznaja svakako potiče i na zaključak da Hrvatska pragmatička sankcija nije nastala isključivo kao nekakva demonstracija protiv djelovanja ugarskog plemstva, već kao demonstracija i protiv onog dijela hrvatskog plemstva koje “prohabsburšku” politiku nije smatralo idealnom u formiranju odnosa plemstvo Kra-

⁷⁰ Klaić, Hrvatska pragmatička sankcija, str. 62; Blažević, *Vitezovićeve Hrvatska*, str. 80; N. Klaić, Hrvatska, str. 1019–1023.

⁷¹ Vidi bilj. 1 ovoga rada.

ljevstva – kralj. Karlo VI., kao posljednji muški potomak obitelji Habsburg, odmah je po preuzimanju carske i ugarsko-hrvatske krune postao svjestan da je neriješeno pitanje nasljedstva političko pitanje kojemu će mnogi unutar i izvan Monarhije tražiti sebi podoban odgovor. Bilo je poznato da će na krunidbenom Saboru 1712. ugarsko plemstvo koristiti čl. 3./1687. kao politički adut pomoću kojega bi mogli “ucijeniti” Karla VI. i zatražiti djelomičnu političku autonomiju kao cijenu njihova odustajanja od navedenog članka. Istovremeno, dok se ugarska strana nadala takvom razvoju situacije, drugim strankama u Zajednici čl. 3./1687. bio je inspiracija za ostvarenje drugačijeg političkog cilja. Godine 1711. regentica Eleonora i zagrebački biskup Esterházy posegnuli su za rješanjem obostranih problema – habsburških i hrvatskih – upravo u 1687. godinu.⁷² Lukavost hrvatske odluke iz 1712. krila se u činjenici da takav zakon Karlo VI. – iako je smatrao Hrvatsku pragmatičku sankciju preuranjenom⁷³ – nije mogao odbiti. Članak 7./1712. savršeno je odgovarao Karlovim budućim političkim potezima po pitanju uređenja nasljedstva unutar Zajednice Krune sv. Stjepana.⁷⁴ Zasjedanje zajedničkog Ugarsko-hrvatskog sabora započetog 1708., nastavljenog 1712., svoje će okončanje doživjeti 1715., a hrvatski su poslanici tada imali razloga za političko zadovoljstvo. Svi prigovori protonotara Plemića iz 1708. zakonski su zaživjeli već odlukama Hrvatskog sabora 1712., čl. 7. i 14., a kraljevu su potvrdu doživjeli sankcioniranjem čl. 120./1715.

Unutar Zajednice od 1708. do 1712. postojale su političke ideje o “čvršćoj” pravnoj integraciji svih članova Zajednice kako bi se ograničio proces jačanja habsburškog apsolutizma, međutim to se trebalo ostvariti nauštrb hrvatskih municipalnih prava. Zahvaljujući takvoj situaciji, Bečki dvor je njegujući “prohabsburšku” političku struju unutar Hrvatskog Kraljevstva i Hrvatske pragmatičke sankcije iz 1712. uspio politički “dezintegrirati” Zajednicu. U kasnijem slijedu događaja vezanih uz priznanje Pragmatičke sankcije od 1712. do 1723. Bečki dvor se osigurao i transilvanijskim priznanjem ženskog nasljeđa Austrijske kuće⁷⁵, pa je pravna integracija Zajednice u Habsburšku Monarhiju po habsburškim željama, tj. ugarsko priznanje Pragmatičke sankcije 1723. bilo je neminovno. Hrvatska pragmatička sankcija iz 1712. nesumnjivo je potpomogla takvom razvoju situacije.

Hrvatsko plemstvo predvođeno banom, biskupom Esterházyjem i protonotarom Plemićem pokazalo se “prohabsburški” vođenom politikom sposobnim ravnomjerno balansirati između Beča i Budima, ali i unutar Zagreba radi ostvarenja vlastitih

⁷² Vidi Jukić, *Vladavina žena*, str. 114–124.

⁷³ *Magyar országos levéltár/Mađarski državni arhiv*, R 154 Pragmatico sanktio, str. 995.; Turba, *Die Grundlagen II*, str. 163.

⁷⁴ Vidi Jukić, *Vladavina žena*, bilj. 56 i 85.

⁷⁵ Transilvanija je priznala Pragmatičku sankciju 1722. godine. Usp. Turba, *Die Pragmatische Sanktion*, str. 129.

ciljeva i interesa. Hrvatska pragmatička sankcija, potpomognuta čl. 14./1712. i čl. 120./1715., neosporno je i trajno osigurala zaseban položaj Hrvatskog Kraljevstva unutar Zajednice Krune sv. Stjepana, što je, smatram, bio i cilj “prohabsburške” politike Hrvatskog Kraljevstva od 1687. do 1715. godine.

Ivana Jukić

In the Shadow of the Croatian Pragmatic Sanction

Summary

The Croatian Pragmatic Sanction of 1712 has been until now analysed by historiography primarily with regard to the conflicts between Croatia and Hungary at the end of the seventeenth and the beginning of the eighteenth century and as a mirror of Croatian loyalty to the Court of Vienna. Even though the aforementioned theses are not doubtful, the more thorough reading and analysis of published and hitherto unpublished sources show that these theses regarding the genesis of that document should be brought up to date. The article tries to point to the reasons motivating the majority of the Croatian nobility in composing the document precisely in that year. The catalyst of the process was undoubtedly provided by the *gravamina* of the Kingdom of Croatia composed during the joint session of the Hungarian and Croatian Diet in 1708, the text of which was composed by magnates enjoying the rights of the Kingdom of Croatia, and which attacked Croatian municipal rights. This process demonstrates that within the political body of the Kingdom of Croatia at the beginning of the eighteenth century there existed two political options: the “pro-Habsburg” one, headed by Bishop Esterházy and Protonotary Plemić, and the “pro-Hungarian” one, headed by the members of the Erdödy family and Adam Keglević. Since the “pro-Hungarian” option did not have as a goal the preservation of Croatian particularity within the commonwealth, the majority of the Croatian nobility supported the “pro-Habsburg” party, which won the victory in this political struggle by composing the Croatian Pragmatic Sanction. A proof of that is also the composition of Article 14 of 1712, which prohibited Croatian magnates from acting against the interests of the Kingdom of Croatia. Even though that article remained in the shadow of Article 7 (that is, the Croatian Pragmatic Sanction), precisely the content of Article 14 contains real causes for composing the Croatian Pragmatic Sanction. The most merits for the composition of both articles belong to Bishop Esterházy and Protonotary Plemić.

Key words: Croatian Pragmatic Sanction, Bishop Emeric Esterházy, Protonotary George Plemić, the Hungaro-Croatian Diet, the eighteenth century.